

Folk i husa

Transformasjon som bygningsvern

Kristin Melkild Avset

Forarbeid masteroppgave i arkitektur, fakultetet for arkitektur og billedkunst NTNU desember 2011

Kristin Melkild Avset

Forarbeid masteroppgave i arkitektur, fakultetet for arkitektur og billedkunst NTNU desember 2011

Veiledere: Eir Grytli og Dag Nilsen

Innhold

Oppgaven

Intensjon og bakgrunn

Problemstilling

Premisser og avgrensing

s. 5

s. 5

s. 7

s. 9

Prosess og metode

Fagprofil

Framdriftsplan

Verktøy

s. 10

s. 10

s. 12

s. 15

Tema

Vern gjennom bruk

Bygdeutvikling

Om grendeskolen

s. 19

s. 19

s. 23

s. 27

Kontekst

Jordalsgrenda

Skolen

Bruk, program, funksjon

s. 29

s. 29

s. 31

s. 35

Oppsummering

Intensjoner

Oppgavens delaspekter

Kilder

s. 36

s. 36

s. 39

s. 40

“Det sku bo folk i husan, husan e som folk- folk treng hus, og hus treng folk, i all si tid” Kari Bremnes (Folk i Husan, 1993)

Intensjon og bakgrunn

Denne oppgaven har blitt til med utgangspunkt i et ønske om å undersøke ny bruk av gamle hus. Jeg har alltid vært interessert i kulturminnevern, og etter hvert har jeg begynt å se bygninger som prosesser, nesten som levende organismer. Derfor har jeg valgt en oppgave med fokus på vern gjennom bruk. Jeg tror at hus må ha folk i seg for å overleve, og det er dette jeg vil oppnå med en slik oppgave, å bruke arkitektur til å gi liv tilbake til husa.

Oppgaven har også som delfokus å bidra til aktivitet i ei lita bygd. I prosjektet vil jeg se på hvordan transformasjon av et bygg kan være med på å generere aktivitet og skape tilhørighet til stedet, - dette både for å trekke folk på kort, og på lang sikt. Og for å få folk til å ville bli. Hva slags mulighet gir gamle bygg til utvikling i små lokalsamfunn? Hvordan kan arkitektur bidra til vern og vekst? Jeg mener det er veldig viktig å ikke bare skape god arkitektur og spennende prosjekter i tettbygde strøk. I norske kriker og avkroker er det et stort potensiale, og små prosjekter kan få store ringvirkninger.

Det dreier seg altså om transformasjon og ny bruk av gamle bygg i ei lita bygd på Nordvestlandet. Ei verna skolestue fra 1885, med tilhørende boligdel skal analyseres og dokumenteres, for så å bli utvidet med bad og kjøkkenfasiliteter, og ellers oppgradert. Det er mye sannsynlig at det vil dreie seg om et tilbygg, og det er i tillegg flere uthus rundt skoleplassen som har mulig utviklingspotensiale. Funksjon vil mest sannsynlig bli et slags tradisjonsmat- eller håndverkssenter, med overnattingsmulighet for håndverkere på kurs hos et loalt håndverksfirma, samt kurslokale for matlaging og bakst, som en slags husmorskole. Dessuten kan kanskje selve skolerommet brukes i tilstelninger i bygda, og fungere som uformelt møtested, kanskje med søndagskafé eller kaffeslabberas.

Min intensjon med oppgaven er å vise potensialet i et sentralt hus i bygda, og at ny aktivitet kan være med på å ta vare på huset, slik at det kan få en framtid, og at bygda ikke mister en del av sin egen historie. Jeg vil at fortida skal være med på å skape framtida.

Skolestua i Jordalsgrenda, høsten 2011

Problemstilling

Hvordan kan transformasjon og ny bruk være med å verne bygningsarven, aktualisere den, og skape nytt liv og aktivitet i utkantnorge?

Jeg vil jobbe med hvordan en rehabilitering og transformasjon av Skolestua i Jordalsgrenda kan gjøre huset brukbart i framtida, og hvordan det kan tilpasses dagens krav. Hvordan kan et eventuelt tilbygg føye seg inn i det eksisterende "område regulert til bevaring", og være med på å revitalisere et hus som holder på å dø?

Jeg vil se på hvordan bygningsarven kan brukes som ressurs i ei lita grend, og om en rehabilitering og ny bruk av dette bygget kan være med på å trekke flere folk til grenda, både på kort og lang sikt. Kan en gammel grendaskole gå fra å være et spøkeshus, til å bli et aktivitetssted i bygda? Hvordan kan nærhet til fortiden brukes som ressurs, og være med på å gjøre framtida bedre?

LERAR

DRAKONGA

GUTONGA

Premisser og avgrensing

Jeg har valgt en oppgave som baserer seg på transformasjon av et eksisterende bygg. Dette setter en del premisser i seg selv. Bygget trenger rehabilitering og delvis ombygging for å tilfredsstillere dagens komfortkrav, og dette vil jeg forholde meg til så realistisk som mulig.

Det er sannsynlig at et liknende prosjekt som jeg kommer til å jobbe med vil bli realisert, da oppgaven tar utgangspunkt i planer forespeilet av nye eiere. Dette er ikke avklart enda, men jeg ønsker å bruke initiativtakerne som en ressurs, da det er viktig for meg at prosjektet skal være levedyktig i ei grend som Jordalsgrenda. Jeg prosjekterer likevel med utgangspunkt i at akkurat dette prosjektet ikke skal gjennomføres i virkeligheten.

Når man jobber med gamle hus, er det både lover, regler og normer å ta hensyn til, og disse vil jeg forholde meg til så realistisk som mulig. Jeg vil også være bevisst på hvordan jeg gjør inngrep i det gamle huset, og utnytte muligheten denne oppgaven gir til å undersøke ulike måter å knytte sammen gammelt og nytt.

Siden dette er en studentoppgave og ikke skal realiseres, vil jeg likevel, hvis oppgaven utvikler seg slik, ha mulighet til å fristille meg fra enkelte premisser. Dette for å kunne utforske andre arkitektoniske og utviklingsmessige muligheter.

Prosess og metode

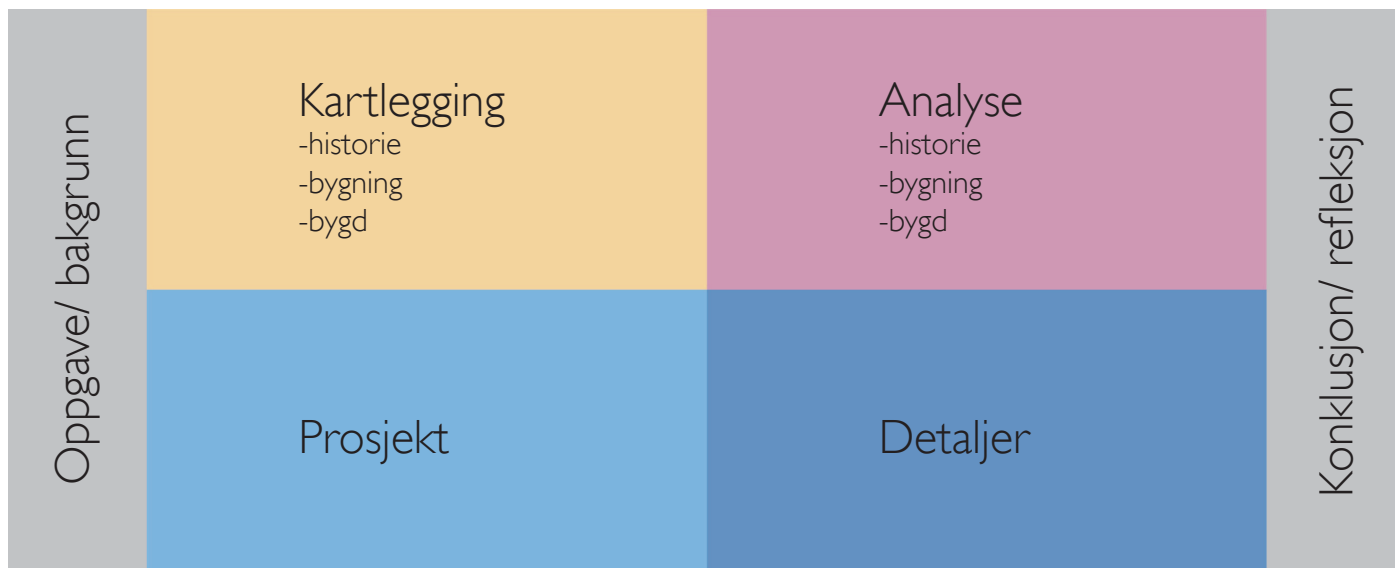
Fagprofil

Slik jeg ser det, er dette først og fremst en prosjekteringsoppgave relatert til *bygningsvern*. Selv om det er en del nyprosjektering, og det også passer inn i boksen om transformasjon, er hovedfokuset på vern. Jeg ser på bruk som det beste vern, og dermed vil en transformasjon og ny bruk av et bygg være med på å ta vare på det for framtida.

Oppgaven vil inneholde en analyse- og kartleggingsdel, og dette vil sannsynligvis utgjøre rundt 50% av oppgaven. Det er viktig for meg at endringer og tilføyelser jeg gjør er forankret i historien, i stedet, og i brukernes behov.

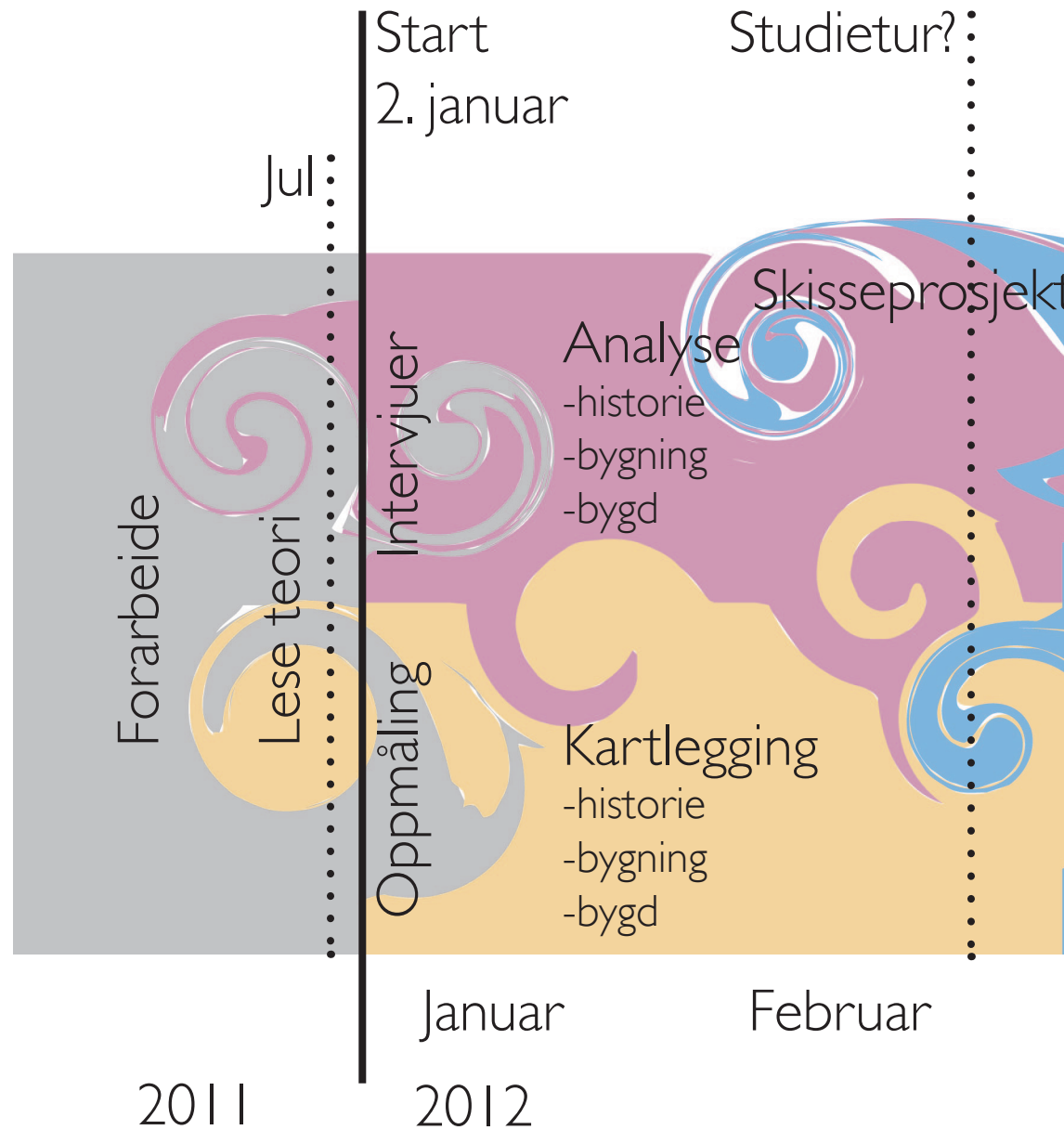
Prosjekteringen vil bygge på det jeg finner i kartleggings- og analysefasen, men dette vil også være delvis overlappende faser. Parallellt med slutføring av kartleggings- og analysefasen, vil jeg legge inn en bolk med skisseprosjekt, dette for å komme i gang forholdsvis raskt med prosjekteringstenkinga.

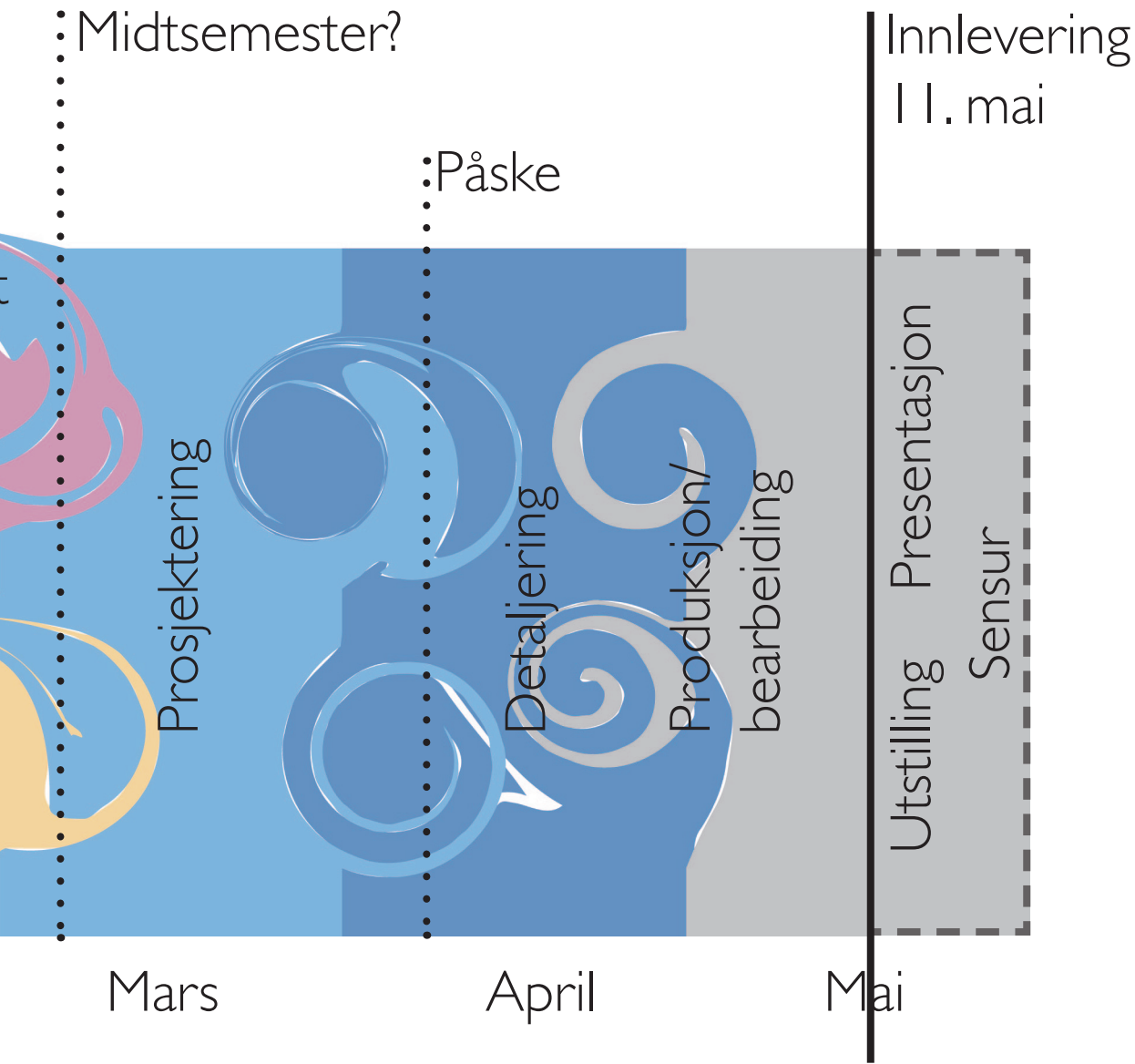
Jeg planlegger å bruke rundt 25% av oppgaven på detaljstudier, og håper å kunne se på flere detaljer i skala 1:1. Dette kommer an på hvordan prosjektet utvikler seg.

Grov skisse på fagprofilkart

Framdriftsplan

Verktøy

Når vi jobber med prosjekter, har vi alltid et knippe verktøy tilgjengelig. Det er ofte en full og rotete verktøykasse, og ofte kan mange av verktøyene brukes til litt forskjellig. Jeg har laget en oversikt over det verktøyet jeg bruker og har tilgjengelig på studiet, og prøvd å sette dem inn i kategorier etter hva de fungerer best til. Noen egner seg til flere formål, og da står de under flere kategorier. Jeg bruker ofte å jobbe med mange verktøy samtidig, for å komme inn i en arbeidsflyt der prosjektet vokser. Du bygger jo aldri hus med bare hammer, og du må stadig skifte mellom hammer, sag, tommestokk og rettholdt for at arbeidet skal flyte. I masteroppgaven må jeg også prøve å lage et eget verktøy jeg kan bruke når ting går i stå. Noe som kan brukes når man møter veggen. Jeg har delt verktøyet inn i kategoriene "Undersøkelser", "Informasjon", "Inspirasjon", "Kritikk" og "Skift", for enklere å kunne lete i kassen når jeg trenger verktøy for en spesiell oppgave ("Skift"-verktøy brukes når man står fast med noe).

Undersøkelser:

- presise modeller - undersøke og forstå detaljer og sammenføyninger (obs, mulig tidssluk)
- skissemodeller - undersøke form, rom, innskytelser
- skjemaer/ prinsippskisser - undersøke prinsipper som tungt/ lett, bevegelse, lys
- romlab - mulighet for romstudier
- lyslab - mulighet for lysstudier
- prosjekteringstegninger - studere logistikk, rom, konstruksjon, overganger, overflater
- intervjuer - undersøke behov og følelser omkring prosjektet
- skisser - intuitive visualiseringer
- 1:1 - få forståelse for sammenføyninger og skala
- skisserende programanalyse - mulighetsstudie av program
- tegninger/ visualiseringer - undersøke og formidle rom og stemninger
- workshops - verktøy for raske, tematiske studier, mulighet for skift

Informasjon:

- detaljstudier - forstå detaljer, konstruksjon og sammenføyninger
- litteraturstudier - forstå og bli bevisst tenking om handling (obs, mulig tidssluk)
- bibliotek - kilde til informasjon og inspirasjon (obs, mulig tidssluk)
- internett - kilde til informasjon, inspirasjon og frustrasjon (obs, mulig tidssluk)
- materialstudier - gi forståelse og inspirasjon til overflater, taktilitet og tektonikk, virkelighetsnært
- veiledere - kritikk og inspirasjon, kilde til informasjon

Inspirasjon:

- foto fra stedet - inspirasjon og visualisering av rom, muligheter for utvikling
- referanseprosjekt - inspirasjon og eksempel til etterfølgelse eller ikke
- stilhistorie - gi forståelse for gammel form, inspirasjon til å gi ny
- studietur - inspirasjon til å tenke nytt, men slippe å finne opp hjulet, mulighet for skift
- tradisjonshåndverkere - kunnskap og inspirasjon til å gjøre ting på ny gammel måte
- historiske studier - gi inspirasjon til løsninger (obs, mulig tidssluk)
- tilfeldig inspirasjon
- materialer - gi forståelse og inspirasjon til overflater, taktilitet og tektonikk, virkelighetsnært
- bibliotek - kilde til informasjon og inspirasjon (obs, mulig tidssluk)
- internett - kilde til informasjon, inspirasjon og frustrasjon (obs, mulig tidssluk)
- ordlek - hjelp til å assosiere og tenke utenfor boksen
- midtsemester - kritikk, inspirasjon, hjelp til å komme ut av bobla

Kritikk:

- veiledere - kritikk og inspirasjon, kilde til informasjon
- diskusjoner - hjelp til å komme ut av bobla
- midtsemester - kritikk, inspirasjon, hjelp til å komme ut av bobla
- 6 tenkehatter - hjelp til å se prosjektet fra ulike vinkler, selvkritikk

Skift:

- diskusjoner - hjelp til å komme ut av bobla
- workshops - verktøy for raske, tematiske studier, mulighet for skift
- studietur - inspirasjon til å tenke nytt, men slippe å finne opp hjulet, mulighet for skift
- ? - når alt går i stå. Skift.

“Det antas at 80 prosent av dagens bygninger fortsatt vil være i bruk i 2050. Svært mange av disse vil få endret bruk og/eller være gjenstand for omfattende ombygningsarbeider. Et kjennetegn ved framtidens byggevirksomhet er at eksisterende bygninger og anlegg omformes, foredles og blir en del av nye bygninger, byområder og tettsteder.”

(Arkitektur.nå s. 14)

Vern gjennom bruk

Gjenbruk i arkitekturen er aldeles ikke noe nytt. Men det rådende synet på byggeri blant folk flest er å rive skiten, for så å bygge nytt. Heldigvis er dette i endring og flere begynner å se verdien av å ta vare på gamle ting; gjenbruk er i vinden. Ikke bare er det en ressursbesparende tenkning å transformere gamle bygg, men det gir et unikt miljø, som er vel så viktig (Hermansen, diplomsensur 20.10.2011). Det å kunne leve tett på bygningsarven er en verdi som til dels har vært undervurdert. Jeg tror at man da får en større tilknytning til stedet og historien enn om man bor i en glatt leilighet - "Da blir fortiden et land som må bebos, ikke bare besøkes på en flyktig reise" (Butenschøn 2009 s.14).

Jeg tror at vi har godt av å bebo fortiden, og fortiden har godt av å bli bebodd. Derfor handler det om å verne om bygningsarven ved å få folk og aktivitet i hus. Kulturarven er jo tross alt vår i fellesskap, og det er spennende muligheter i å kunne bruke bevaringsverdige bygninger til å generere entusiasme og identitet. Hvordan kan transformasjon og god arkitektur være med å bidra til dette?

Det er en fin balansegang mellom vern og ødeleggelse, og ofte er den uklart definert, og relativ i forhold til hvem du spør. Det er alltid avveininger i forhold til hva som er mest verdifullt, men jeg føler at et hus som ikke brukes mer, som blir stoppet i livsprosessen, blir satt på museum for å dø. Da har vi som bygningsvernere sagt at "hit, men ikke lenger", og tar bygningen ut av kretsløpet. Det vil alltid koke ned til et verdivalg om hva som er sett på som mest verdifullt. Er det bygget som det står i dag? Noen ganger er det riktig og viktig å definere bygninger som så verdifulle som objekter, at de må fryses i den tiden de har kommet til. Men av og til kan det være vel så viktig å knytte kulturarven opp til menneskene rundt, og den verdien det er å leve tett knyttet til et historisk miljø. I en slik sammenheng kan det for eksempel forsvares å kun verne fasader i et kvartal eller i en bydel. Da er det autentisiteten til miljøet som er ansett som viktigst.

Noen ganger kan det være håndverkskunnskapene som ligger bak som er viktige å ta vare på, og da kan kanskje

en rekonstruksjon med riktige teknikker være på sin plass. Dette kan ses i sammenheng med japanske tradisjoner i for eksempel Ise Shi, der de ser på kunnskapen omkring oppføringen av bygninger som mer verdifullt, og slik sett mer autentisk enn at materialene skal være gamle.

Så hva er viktigst? Er det utviklingen av arbeidsplasser og næring som er essensielt for at et lite lokalsamfunn skal holdes i live? Er det bygningsmiljøet som helhet, altså kun fasaden som er viktig? Er det ressursbruk og en resirkuleringstankegang i forhold til miljøvern? Eller er det miljømessig viktigst å overholde alle energikrav og krav om tetthet og isolasjon, og gjøre det om til et tilnærmet passivhus? Eller er det universell utforming? En studievenninne utbrøt engang i en samarbeidsoppgave: "Hva! Skal vi sette inn en heis i det gamle bygget? Og ødelegge kulturarven? Det er helt uaktuelt!". Vi diskuterte transformasjon av et hundre år gammelt hus til kontorlokaler og næring, og huset hadde to etasjer med en nydelig trapp mellom. Kravene til universell utforming er strengere enn noen gang, og det kan føre til vanskelige avveininger i forhold til transformasjon og bevaring av gamle hus. Jeg synes ikke det skal være slik at man nødvendigvis skal være nødt til å sette inn heis, men samtidig burde det være rom for å faktisk gjøre det, om dette er noe som vil gjøre at huset kan brukes i stedet for å stå ubrukt.

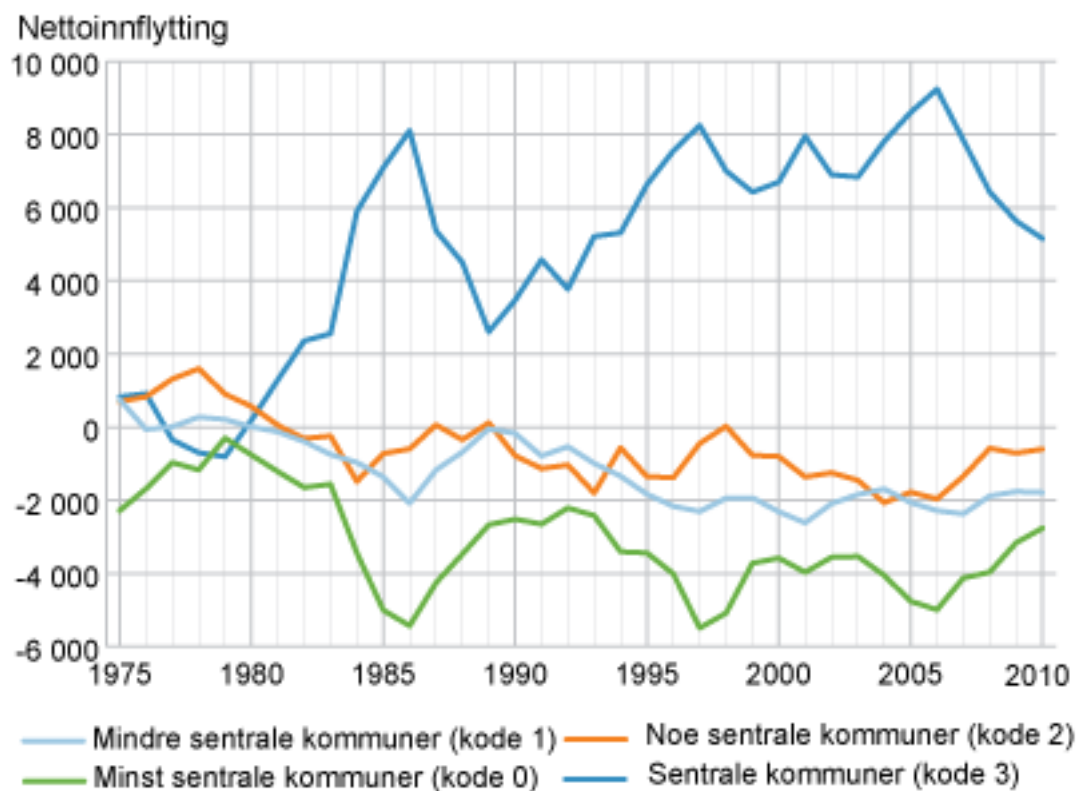
Etter hvert har jeg begynt å se bygninger mer og mer som en prosess. De er som levende skapninger, som hele tiden er i endring og utvikling. Ny bruk, nye funksjoner, nye tider og nytt liv. Når man jobber med gamle hus er dette mer påfallende, og det er lett å få respekt for det håndverket og den kjærligheten som ofte er lagt ned i våre fysiske omgivelser. Dette gir en mer ydmyk holdning til vårt bidrag i prosessen, og det er også lett å tenke seg at det kommer noen etter oss for å tilpasse til endret bruk nok en gang i framtida. Dette er jo også gjeldende når man designer nye bygg. Tidligere har i alle fall jeg, og sikkert mange med meg, strebet etter et "ferdig" produkt i prosjekteringen og designfasen. Men om 10 år er det kanskje en annen pedagogikk som krever andre løsninger i skolen du har tegna, og det gjennomtenkte næringsbygget midt i sentrum er kanskje gjort om til boliger. Det å

designer for framtiding endring er utfordrende, spesielt når “fremtiden vil by på ting vi ikke kan ane” (Dybvig & Dybvig 2003) (det viktigste jeg sitter igjen med etter Ex.Phil for snart åtte år siden).

Samtidig kan man jo ikke designe så fleksibelt at det ikke er noe igjen. Ser man på lafta hus for eksempel, er det en ganske tung og massiv konstruksjon, og det er lett å se den for seg som lite fleksibel. Men den er veldig tilpasningsdyktig, og har vært brukt fleksibelt fordi det er som et byggesett som kan stables og omstables. Hus har blitt flytta og ombygd, åpninger har blitt skåret ut i tømmerveggen, eller er blitt tetta igjen. Og er deler av huset skadet, er det bare å bytte ut deler av tømmeret. I tradisjonelt byggeri finnes det mange andre eksempler også, for brukbare deler er alltid blitt gjenbrukt. Selv “nye” hus ble mer som et lappeteppe av eldre deler, en komposisjon av tilgjengelige materialer. Når man så skal bygge om et hus, er det viktig å vite at man har solide skuldre å stå på, og det er bare å etterstrebe å bli et solid skulderpar i den lange rekken som skal holde oppe neste generasjoners bruk og endringer.

I mange eldre hus ser vi gode kvaliteter både i romstørrelse og i byggematerialer, og ulike rom kunne bli brukt til så mangt. Dette henger sammen med at de bygde for at det skulle vare, det var en investering for framtidige generasjoner. Og før var det materialene man investerte i; arbeidskraften var billig. Nå ser vi at det er motsatt- du kan få mengder med forskjellig billigprodusert materiale, men håndverket er dyrt (Geiran, forelesning 18.10.2011). I dag ender dette som oftest med at det er billigere å “rive skiten”, for så å sette opp et ferdighus på fire dager. Det er også en kjennsgjerning at mange ikke ønsker å bo i gamle og tilsynelatende verdiløse hus. De vil heller bygge nytt. Dette var det et eksempel på i forarbeidet til en av de nettopp innleverte diplomene, “Verdens vakreste hus”. Her var det en kar som sa at et gammelt hus vil være mye arbeid, kanskje hele livet. Og det vil alltid bare være gammelt. Derfor bygger de heller nytt (Bye & Senstad 2011). Tenk å si noe sånt; Som om et nytt hus alltid vil være nytt, og aldri bli gammelt? Jeg synes det er merkelig at mange ikke ser verdien i gamle bygg, og håper jeg kan være med å skape litt entusiasme rundt gamle hus.

Innenlands nettoinnflytting, etter sentralitet. 1975-2010

Hva betyr sentralitet?

Med sentralitet menes en kommunes geografiske beliggenhet i forhold til tettsteder av ulike kategorier. Det er fire hovednivåer, kodet 3–0, alt etter reisetid fra de forskjellige tettstedene. En kommune har sentralitet 3 når dens befolkningstygndepunkt ligger innenfor 75 minutters reisetid fra et tettsted med minimum 50 000 innbyggere (90 minutter fra Oslo). For å få sentralitet 3, må tettstedet i tillegg fungere som regionsenter. Sentralitet 2 betyr at det er maksimalt 60 minutters reisetid til et tettsted med minimum 15 000 innbyggere; sentralitet 1 vil si at det er maksimalt 45 minutters reisetid til et tettsted med minimum 5 000 innbyggere. Kommuner som ikke oppfyller noen av disse kravene, får sentralitet 0. (ssb.no)

Bygdeutvikling

I departementenes publiserte arkitekturpolitikk, arkitektur.nå, nevnes det som ett av seks punkter at "Byer og tettsteder skal utvikles med arkitektur av god kvalitet" (arkitektur.nå s.7). Jeg vil dra den lengre ut, og si at god arkitektur ikke skal være forbeholdt byer og tettsteder. Glemmer politikerne bygdene og utkantnorge? Det har jo alltid vært slik at perifere områder styrer seg selv på en litt annen måte enn i sentrale strøk, man blir mer overlatt til seg selv. I kontrast til regjeringens målsetning, kan man likevel finne bejublete prosjekter langt utenfor "allfarvei" i store deler av landet. Unntaket som bekrefter regelen, Nasjonalt Turistveiprojekt, går utenfor den definerte rammen om byer og tettsteder, og skaper attraksjoner og aktivitet i bortgjemte daler og fjellsider. Dette har bidratt til Norges arkitektur- image, og jeg synes rett og slett det er litt rart at politikken ikke gjenspeiler ett av de viktigste prosjektene i norsk arkitekturutvikling de siste åra.

Det er en kjennsgjerning at ikke alle er like opptatt av Norge nord for Sinsenkrysset, og det er ikke til å stikke under en stol at de største delene av Norges befolkning bor der nede i sørøst. Men vi bor i et langstrakt land, og essensen av det norske defineres ofte av fjord, fjell og natur, små nasjonalromantiske gårdstun, stabbur og stavkirker.

Potensialet i utkantnorge er stort. Her er god plass og fantastisk natur, og det er masse ledige hus. Du får de omtrent kasta etter deg, slik vi kunne se i en av diplomarbeidene som ble levert ved fakultetet i år (Bye & Sendstad 2011). Prisene er lavere enn i byer, det er sunt og trygt å vokse opp, og det er faktisk gode jobbmuligheter mange steder man ikke skulle forvente det. Og ting er i emning. Hos Statistisk Sentralbyrå har de oversikten, og de sier at selv om mange fremdeles flytter fra utkant til sentrum, er den generelle sentraliseringen synkende, og dette for fjerde året på rad, som vist til venstre (Mye flytting men mindre sentralisering 2011, ssb.no).

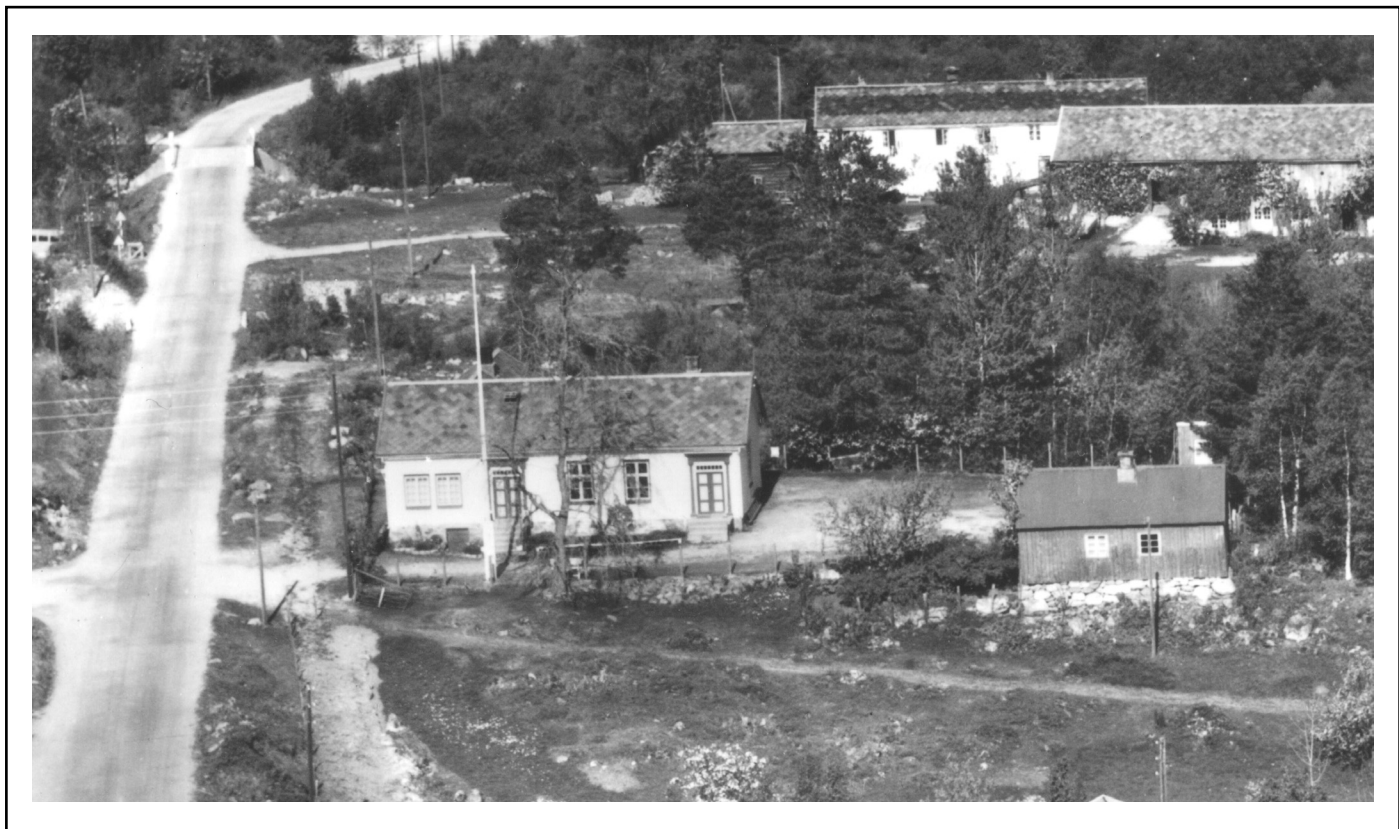
Det er også en stor økning av lokale og nasjonale tiltak på gang i utkantnorge. NALs "Framtidens Bygder" kommer som et motsvar til "Framtidens Byer", og fokuserer på at gode stedsutviklingsprosesser med fokus på bærekraft

og klimavennlighet kan bidra til at bygdene blir mer attraktive å både bo i, og flytte til (<http://www.arkitektur.no/?nid=225238>).

“BliLyst” (blilyst.no), er et samarbeid mellom ti kommuner i Sør-Trøndelag, Møre og Romsdal og Hedmark, og er pådriver for ulike prosjekter for å få folk til å bli, eller ha lyst til å flytte tilbake. I Rindal kommune har blant annet “BliLyst” vært med på prosjektet med å få arkitektstudenter fra NTNU til å prosjektere og bygge badstu og fugletittetårn i Rindal sentrum.

“Bygda versjon 2.0” (http://pa.stfk.no/pa_fulltekst/Vedlegg%5C%5C927984_I_I.PDF), er et prosjekt som handler om å prosjektere en landsby i Sossvika på Stokkøya, som en samtidstolking av de norske bygdene.

Mye av grunnen til at jeg vil jobbe med arkitektur i utkantnorge, er at det er der jeg kommer fra. Jeg kjenner at jeg spesielt hver vår lengter etter å komme meg ut fra byen, og ti år i selv en liten by som Trondheim er mer enn nok. Jeg vil ut! Dessuten har jeg savnet det i arkitekturutdanningen, å jobbe i mer rurale omgivelser. Den aller første oppgaven, første halvår i første klasse, var i havgapest på Hitra, etter det har vi trekt inn til tettbygde strøk, og først og fremst Trondheim.

Skolestua med uthus, rundt 1950

Skoleklasse fotografert foran skolestua ca 1940

Om grendeskolen

I 1860 kom det en ny lov, "Lov om Almueskolevæsenet paa Landet" (Melvær 2009), og undervisningen på landsbygda som hittil hadde vært holdt som omgangsskole, ble nå byttet ut med fastskoler.

"Forsaavidt Bostederne ligge saa nær sammen at et Antal af mindst 30 skolepliktige Børn fra Hjemmet hver Dag kunne søge samme Skole, holdes denne i eget dertil opført eller leiet hensigtsmæssigt Locale."(ibid)

Dermed ble det bygd mange lokale bygdeskoler rundt om i landet, blant annet i Jordalsgrend.

Samtidig med at loven trådte i kraft, ble det utarbeidet retningslinjer for hvordan disse skolehusene skulle se ut. De skulle være lyse, luftige og romslige, for å ta hensyn til elevenes og lærernes helse (Mydland 2007, s.9). I 1863 ble det sendt ut tegninger av ulike skolehus, tegnet av arkitekt og byggmester Thøger Leonard Binneballe. Disse var dimensjonert etter hvor mange elever de skulle huse, og om det skulle være en boligdel til læreren. Det ble bygd rundt 4600 skolehus i tidsrommet 1860- 1920, og det utviklet seg etter hvert en egen gjenkjennelig skolehusarkitektur (ibid.)

Jordalsgrenda

Jordalsgrenda er ei lita grend ved Sunndalsfjorden på Nordmøre, med om lag 50 fastboende. Grenda ligger ved trafikerte riksvei 62, mellom Molde og Sunndalsøra. Grenda har i dag få aktive gårdsbruk; det meste av jorda er forpakta. Ellers har bygda småbåthavn og ungdomshus, som begge er i aktiv bruk. De siste åra har det vært utbygd flere småkraftverk oppover i elva, og veiene opp på fjellet har blitt utbedra. Det er nylig utlagt et nytt hyttefelt under det populære fjellet Trolltind (1340moh), og Jordalsgrenda er adkomsten til feltet, samt til fine fjell- og turområder.

Grenda ligger om lag 8 km fra Øksendalen, som er det neste dalføret innover fjorden, før en kommer til Litldalen og Sunndalen i fjordbunnen. Tidligere hørte Jordalsgrenda innunder Øksendal kommune, og på Øksendalsøra fantes kommunehus, bank, butikk og kirke.

Man vet ikke når Jordalsgrenda ble bosatt, men sannsynligvis har det vært bosetning her lenge, i alle fall fra jernalderen (no.wikipedia.org). Historia til garden Åfar er omtalt i Sunndalsboka, bind 5, og her datert til 1613.

I løpet av 1900-tallet har det vært både posthus, butikk, dampskipanløp, sagbruk, meiri, ungdomshus med mer i Grenda. Det ble bygd bru over elva i 1944, samtidig som det ble bygd bilvei gjennom bygda og mot Molde.

I dag jobber de fleste fra Grenda på Sunndalsøra, som nå er bare rundt et kvarters kjøretid unna, etter at tunnelen mellom Øksendal og Sunndal stod ferdig i 2000. Flere områder langs Sunndalsfjorden er veldig rasursatte, og veien mot Molde går gjennom Skrøtunnelen. Denne starter i Jordalsgrenda, og var åpna i 2007. Dette har økt trafikken gjennom grenda.

Afaret

Åfar

Smiodaln

Åfarplassen

Åfarplassen

Trøin

62

Skulen

Heimstad

Ungdomshuset

Granli

62

Leikeplassen

Litjebekken

Grustaket

Åfarhjellen

50 m / ekv 5m

Skulen

Jordal skole ble bygd i 1885, på festa tomt fra garden Åfar. Den første bygningen ble satt opp her i 1880, med mye debatt rundt hvor skolen skulle ligge. Fra nabogardene på Mjølkill, 2km lenger innover fjorden, var det i alle fall ikke akseptert at den skulle ligge utenfor Litjebekken! Det ble likevel slik, selv om det var med en margin på rundt 100 meter. Huset var bygd av "kretsens oppsittere", men brant dessverre ned etter få år. Det ble raskt bygd opp på samme sted. Opprinnelig hadde huset en fløy, og en inngang (markert på kartet). Det var et stort og luftig rom for undervisning i den nordøstre delen, og lærerbolig i sørvest. Boligdelen bestod sannsynligvis av stue, kammers og kjøkken.

Sommeren 1933 ble huset påbygd, det fikk en fløy mot veien, som utvidet boligdelen betraktelig. Det ble også lagt til en egen inngang for elevene, og det ble lagt skifertak.

Den siste skoleklassen som gikk på Jordal Skole, gikk ut i 1959. Da ble de tre grendeskolene i daværende Øksendal kommune; Jordal, Husby og Skrondal, slått sammen og samla på Husby. Etter dette ble huset brukt til bolig, men det ble ikke endra i større grad. Skolesalen står omtrent som da den ble tatt ut av bruk.

Fra "Forslag til reguleringsplan for Jordalsgrenda", 2003:

"Den gamle skolestua med anlegg har historisk og kulturell verdi. Anlegget er et fint og intakt eksempel på den gamle grendeskolen. Bygningene og uteområdet er godt bevart uten nyere inngrep. Skolebygningen har høy bygningsmessig kvalitet og er i SEFRAK-registeret registrert som høg verneverdi både i egenverdi og som en del av et miljø. I tillegg til skolestua er det også et uthus og en særegen utedo (for lærar, dråkong og gutong) på området. Til sammen danner dette et helhetlig og godt bevart anlegg med historisk og kulturell verdi. Området og bygningene foreslås regulert til bevaring. Dette innebærer en sikring av bygningenes eksteriør og særskilte krav til nye tiltak innenfor nærområdet til anlegget."

Skolehuset i 1890-åra

Ombygginga sommeren 1933

Skolehuset sommeren 2011

Bruk, program, funksjon

Bygget er plassert midt i bygda, rett ved det sentrale krysset der veien går oppover dalen, og rett ved ungdomshuset. Det ligger veldig nærme veien, og er et tydelig visuelt innslag i grenda. Huset har stått stort sett ubrukt i mange år, kun anvendt som fritidsbolig en gang eller to i året, og det har vært så som så med vedlikeholdet.

I sommer kom et vendepunkt for bygningen. Det kom nemlig en forespørsel fra et lokalt par om å få kjøpe huset. Planlagt bruk var overnatting for tilreisende håndverkere på kurs, muligens også som en slags husmorskole/ kurslokale for bakst og håndverk. Jeg synes det er en veldig spennende problemstilling, å jobbe med et slags håndverks- /aktivitetssenter eller liknende, derfor har jeg tatt fatt på oppgaven med dette som utgangspunkt. Et nytt sentrum i bygda, som kanskje kan få undervisningsaktivitet inn i den gamle skolen igjen, og vil gi ny næring til bygda, både økonomisk og sosialt. Nærheten til det velbrukte ungdomshuset kan også spille på lag med den nye utviklingen, og det kan generere ny vekst i grenda.

Jeg synes også det er veldig spennende å kunne ta et slikt prosjekt, som ligger i et område jeg kjenner godt til. Jeg får en unik mulighet til å se på stedet med nye øyne, og kanskje registrere ting jeg ikke har lagt merke til før. Jeg har allerede lært mye om bygningen, som hittil bare har vært perifer i mitt liv. Det har i mange år ligget som et spøkelse midt i bygda, men det er et vakkert lite hus, som nå kanskje kan få nytt liv og skape nye muligheter. Det synes i alle fall jeg det fortjener.

Oppsummering

Intensjoner

1 Undersøke ny bruk av gamle hus

Jeg ønsker å undersøke de mange kvalitetene ved transformasjon av gamle hus, og jeg ønsker at arkitektur kan bidra til å gi folk og aktivitet tilbake til kalde hus. Jeg ønsker å være med på å blåse nytt liv i skolestua i Jordalsgrenda, og jeg ønsker å bruke fortida til å skape framtida.

2 Grendeutvikling

I prosjektet vil jeg se på hvordan en transformasjon av et bygg kan generere aktivitet, og skape stolthet og tilhørighet til stedet. Dette både for å trekke folk på kort, og på lang sikt. Og for å få folk til å ville bli. Hva slags mulighet gir gamle bygg til utvikling i små lokalsamfunn?

3 Kartlegging og analyse

Jeg ønsker å skaffe meg et bredt forståelsesgrunnlag for prosjekteringen; hva er verdifullt i det aktuelle huset? Hva har den historiske funksjonen å si for framtidens bruk? Jeg har en intensjon om å bruke det jeg finner for å gjøre prosjektet mest mulig på husets egne premisser.

Oppgavens delaspekter

0 Teori

lese aktuell verneteori; alle tiders kulturminner; Mette Byes doktoravhandling ved NTNU(2010), Tid i Arkitektur

1 Kartlegging og analyse- historie

arkivstudier i DORA, sunndal kommune, private arkiver; bildesøk i nettarkiver og private samlinger; intervjuer av de som gikk på skolen; skolehistorie

2 Kartlegging og analyse- bygd

undersøke bygderevitaliseringsprosjekter; intervju Jordalsgrendinger; historisk utvikling av Jordalsgrenda; behovsanalyser

3 Kartlegging og analyse- bygning

materialer; tilstand; bygningsarkeologi (verktøyspor, fargeanalyse, ombygginger); analyser av bruksmulighet

4 Skisseprosjekt

bygning, skoleplass, uthus

5 Prosjektering

bygning, skoleplass, uthus, rehabilitering/ restaurering av gammel del, prosjektering av tilbygg?

6 Detaljering

modernisering/ tilpassing av gammel del til nye krav?, overgang gammelt-nytt, gjenoppbygging/ utskifting av ødelagte detaljer/ konstruksjoner

Del 1 ,2 og 3 er tenkt innlevert i rapporter, der hovedelementene blir presentert på plansje sammen med tegninger fra del 5 og 6. Del 5 og 6 vil også presenteres i modell i egnet skala.

Kilder

Arkitektur.nå (2009) hentet 23.10.2011 fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/rapporter_planer/planer/2009/arkitekturna.html

BliLyst, hentet 23.10.2011 fra: <http://www.blilyst.no>

Butenschøn, P. (2009) 'Bygge i tiden. Innledning', i Butenschøn, P. (red.) Tid i arkitektur: Om å bygge i fire dimensjoner. Oslo: Akademisk Publiserings, s. 8-15.

Bye, E. & Sendstad, O. (2011) Det vakreste huset i verden. Forarbeide til diplomoppgave ved NTNU (foreløpig upublisert).

Bygda versjon 2.0, hentet 23.10.2011 fra: http://pa.stfk.no/pa_fulltekst/Vedlegg%5C927984_I_I.PDF

Dybvig, D.D. og Dybvig, M. (2003) Det tenkende mennesket. Filosofi- og vitenskapshistorie med vitenskapsteori. 2. utg. Trondheim: Tapir akademisk forlag

Framtidens bygder, hentet 18.09.2011 fra: <http://www.arkitektur.no/?nid=225238>

Geiran, H.: fra Riksantikvaren, forelesning i faget AAR 4551, 18.10.2011

Hermansen, G.: diplomsensur ved Fakultet for Arkitektur og Billedkunst, NTNU, 20.10.2011

Melvær, Randi (2009): Gamleskolen på Njøs i Leikanger, hentet 23.10.2011 fra: http://www.sffarkiv.no/sffbasar/default.asp?p=result&db=dbatlas_leks&art_id=115523&spraak_id=1&ptype=single

Mydland L. (2007): Skolehusene. Fortidsvern 1, s 8-11 og 40, hentet 27.11.2011 fra <http://www.skolehuset.net/pdf/skolehusene.pdf>

Mye flytting men mindre sentralisering, hentet 21.10.2011 fra: <http://www.ssb.no/emner/02/02/20/flytting/>

Wikipediaartikkel om Jordalsgrenda, hentet 28.11.2011 fra: <http://no.wikipedia.org/wiki/Jordalsgrenda>

Muntlige kilder:

Ragnhild Melkild - eier

John Melkild - gikk på Jordal skole fra 1931

Kart: finn.no, lasta ned 27.11.2011

